

Hva er verdt å bevare?

UTDRAG FRA SIGURD SENJES BOK

I byens offentlige kontorer sitter det ikke bare teknokrater som forsøker å ødelegge elva. Det sitter også folk der som gjør sitt beste for å bevare den. Slike folk finner vi først og fremst i vannverket, renholdsverket og parkvesenet. De kan fortelle hva byen gjør for å skape om elva til en frisk og ren naturherlighet i grønne omgivelser – og hva man må kjempe mot for å komme så langt.

Byplankontoret og byantikvaren er også med i bildet. De skal bl.a. avgjøre hvilke bygninger langs elva som er bevaringsverdige. Ikke sjelden gjør Selskabet for Oslo Byes Vel pionérarbeidet. En grasrotforening med stor frivillig innsats bak seg er Akerselvas Venner.

Arbeidet med elva er ingen kortsiktig plan. Allerede i 1915 ble bystyret gjort oppmerksom på de muligheter til «byens forskjønnelse» som lå skjult i Akerselva. I 1917 fulgte ordfører Jeppesen opp med sin velkjente replikk om elva som det framtidige «smilebånd» i byens ansikt. Dette året begynte arbeidet med å parklegge breddene.

Men det kom nedgangstider med massearbeidsløshet og lite penger å rutte med til forskjønnelser. Likevel kom man et stykke i vei før krigen. Parkbeltet mellom Ankerbrua og Nybrua stod ferdig og gav en forsmak på det som skulle komme. Et parkbelte man kunne vise ikke altfor kresne gjester, i det minste om søndagen når vannet var noenlunde fritt for industriutslipp. Mellom disse to bruene i byens sentrum kunne vi nå skimte det fjerne mål: en gjennomløpende park i byen fra nord til sør på hver side av en klar og spillevende elv med et mylder av fosser og stryk.

Dammene fra industriens tid skal bevares som et pluss til elva med sine store, rolige vannflater. Etter overenskomst med Akerselvans Brugseierforening har Oslo kommune overtatt Kjelsåsdammen, Nedre Nydals dam, damplate ved Nydalens Compagnie, Spigerverkets nedlagte «kontorfallsdam», Bjølsen dam, Lilleborg dam, Bentse dam, Hjula dam, Graah dam, Seildugsdammen og Nedre Foss dam.

Virkelig fart i planene kom det først i begynnelsen av 1960-åra. Siden da er det kommet mye grønt langs breddene. Elvevannet stinker slett ikke så ille som

*Th. Holmboe: Akerselven, 1903.
Illustrasjon fra boken.*

*Edv. Munch: Fra Nedre Foss, 1880.
Illustrasjon fra boken.*

før. Høyt oppe er det badeplasser med rent vann og kommunale toaletter. Det fjerne mål er ikke uoverskuelig fjernt lenger.

Å få elva hundre prosent ren er kanskje umulig, mener vannverkets folk. Overløpende kloakkvann slippes ut når presset blir for stort, f.eks. etter langvarige og kraftige regnskyll. Alltid etter regnvær vil det strømme skittent vann i elva fra tak og gater. En del privat eiendom må over på byens hender før alle utslipp kan kontrolleres og kommunale anlegg bygges ut.

Så lenge vi har hatt industri og boliger langs elva har vi uten bekymringer latt industriutslipp og privat og kommunal kloakk gå rett i strømmen. Nå har kommunen bygd avskjærende kloakker på begge sider. En del står igjen, men ikke mer enn at vi snart kan slippe fisken til fra fjorden. Mellom Grandalen og Maridalsvannet har ørreten fått tilbake tidligere muligheter. Lenger nede er det så som så med vannkvaliteten for ynglende fisk. En gang gikk som sagt laksen fra utløpet opp til Nedre Foss. Det kan bli lenge før den gjør det samme om igjen, men helt i det blå er det ikke.

Den som vil finne ut hvor mye industriutslipp det ennå går i elva, kan gjøre det enklest sånn: Still deg opp på Nybrua en vanlig hverdag og glo nøye ned i den grå strømmen. Still deg på samme sted første helligdag når maskinene står, og legg merke til forskjellen i gråhetsgraden. Den er vanligvis ikke til å ta feil av.

Men hva med folk flest og forholdet til elva? Behandler vi den pent? Har vi sluttet med å bruke den til søppelplass?

Å nei da. Spør renholdsfolkene. Det finnes ingen grenser for hva folk hiver fra seg i elva, svarer de. Hver natt kommer folk med biler og dumper komfyrer, kjøleskap, gamle bilhjul, matrester, hele velferdssamfunnets overflod. Å holde elva ren er ikke bare et spørsmål om hva kommunens folk kan greie, det er også et spørsmål om folkeoppdragelse!

Foran utløpet til fjorden har vann- og kloakkvesenet lagt ei lense for å samle opp det verste skrotet på overflaten. Lensa skal stanse søppelet så det ikke driver rett ut i fjorden. Mye flyter ut likevel, naturligvis. Men bak lensa hoper det seg opp, det Oslo-folk hiver i elva, gamle sko, melkekartonger, bæreposer, ølflasker, utbrukte kaffekjeler, ødelagte stoler osv. Og emballasje og annet avfall fra industrien.

Folk fortsetter å bruke elva til søppelplass. På en tilfeldig rusletur nylig så vi et dusin bildekk i vannet under Sannerbrua og to komfyrer og ei bokhylle blant en mengde annet skrot ved Myraløkka. Helt oppe i det klare kildevannet ovenfor den øverste gangbrua ved Kjelsås hadde noen dumpet en kassert sovesofa. For ikke å nevne alt det skrotet du kan se daglig i elva fra Grünerbrua og nedover. Det kan

se ut som om folk kaster søppel og tomgods i elva uten hemninger nå som den gangen elva virkelig var en kloakk.

Likevel – det *er* en viss bedring å se. Når et område er ferdig parklagt og bredene steinsatt, stanser gjerne den verste forsøplingen akkurat der. Før eller senere vil nok de fleste Oslo-folk få en annen holdning til elva, framfor alt når hele elva blir ren. Når den bruser klar og frisk og uforurenset som en ny Frysja. Da forsvinner nok det verste søppelet. Og vi tar vare på elva som den kosteligste naturherlighet byen eier.

Men elva har ikke bare vann og grønn natur å by på. Den har også et sjeldent «industrilandskap» som er verdt å bevare. De gamle fæle fabrikkbygningene? Ja, nettopp dem, sier museumsfolkene. Her ligger landets industrielle revolusjon på rekke langs breddene fra fjorden til Nydalen. Det er store og små fabrikkanlegg oppført i upusset tegl og i enkel romansk eller gotisk stil. Gjennom hele grunnleggerperioden fra 1845-95 brukte man dette materialet og denne stilen. En lav gotisk fabrikkfasade følger krummingen i elva fra Ankerbrua til Grünerbrua. «Seilduken»'s fasader lenger oppe kneiser atskillig større, for ikke å snakke om fabrikker på høye grunnmurer oppover mot Beyerbrua.

Slike bygninger står som monumenter over den tidlige industribyen Oslo. De beste av dem kan bevares og brukes av moderne bedrifter. Riktignok trenger ikke de vannkraften fra elva. Men husene blir ikke døde museer når det foregår noe inne i dem. Fasadene blir stående til minne om den industrielle revolusjon som en viktig del av vår kulturarv.

Å rive det gamle og bygge nytt er ikke alltid det fornuftigste. Dyrt blir det, ofte med skyhøye innskudd og leier. Det betyr igjen at mange små bedrifter ikke vil få råd til å drive der. Men småbedriftene klarer seg godt i de gamle fabrikkbyggene langs elva med sine små husleier. De nye byggene gir rom bare for de store.